ResearchNed

Tussenverslag monitor experimenten flexibilisering en vraagfinanciering hoger onderwijs

Onderzoek in opdracht van Ministerie van OCW

Wouter van Casteren
Jessica Nooij
Marije van Essen
Ben Janssen

ResearchNed
februari 2018

© 2018 ResearchNed Nijmegen in opdracht van Ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2008 voor kwaliteitsmanagementsystemen en NEN-ISO 20252:2012 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek.

Inhoudsopgave

1 Inleiding 3

2 Opleidingen en deelname studenten per experiment 4

2.1 Effect op instroom in experimentopleidingen 4

2.2 Prijzen per module vraagfinanciering 5

3 Ervaringen binnen hogescholen 6

3.1 Algemeen: experimenten flexibilisering 6

3.2 Algemeen: experiment vraagfinanciering 6

3.3 Overige ervaringen in de experimenten flexibilisering en vraagfinanciering 6

4 Ervaringen en tevredenheid bij studenten 10

5 Ervaringen en tevredenheid bij werkgevers 12

6 Conclusies 13

1 Inleiding

Dit tussentijds verslag geeft een beeld van de voortgang van de experimenten flexibilisering (leeruitkomsten) en vraagfinanciering bij bekostigde hogescholen en niet bekostigde instellingen (nbi's).

Kernelementen in deze fase zijn:

- deelnemende instellingen en opleidingen;
- instroom bij de deelnemende opleidingen in vergelijking tot andere opleidingen;
- prijs per module (vraagfinanciering);
- ervaringen van betrokkenen met het gehanteerde onderwijsconcept en de uitvoering;
- tevredenheid tot nu toe over de opleidingen bij studenten en werkgevers.

Inzicht in de overige monitoronderdelen, zoals de effecten op uitval en studievoortgang, zijn eerst eind 2018 mogelijk. Ook is dan pas een goed zicht op de ontwikkeling in de deelname aan experimentopleidingen mogelijk.

Kern experimenten flexibilisering leeruitkomsten
- Samenhangende beschrijving van een opleiding aan de hand van een set *leeruitkomsten*.
- Er wordt geen studiebelasting aan opleidingsonderdelen verbonden.
- Er is een *leerwegonafhankelijke* toetsing en validering.
- Waar aanwezig wordt de *werkplek* benut als *leerplek*.
- Individuele leertrajecten worden vastgelegd in een *onderwijsovereenkomst* tussen instelling en student.

Kern experiment vraagfinanciering
- *Modulaire* opzet, met onderdelen (modules) van deeltijdopleidingen ter grootte van 30 EC.
- V*oucherbekostiging* ad 1.250 euro per module (max. 2 vouchers tegelijk inzetbaar).
- Vouchers zijn ook inzetbaar bij nbi's, de reguliere bekostiging voor bekostigde opleidingen vervalt.
- Geen beperkingen ten aanzien van de *locatie van het onderwijs*.
- *Collegegeld is vrij*, tot een maximum van 3.750 euro per module van 30 EC.

Het experiment vraagfinanciering betreft in wezen een modularisering van de opleiding met de inzet van voucherbekostiging. Overige vormen van flexibilisering zijn formeel geen onderdeel van vraagfinanciering. In de praktijk doen veel opleidingen met vraagfinanciering ook mee aan de experimenten flexibilisering of gaan dat binnenkort doen en is er dus een samenhang tussen de beide experimenten.

Het navolgende is gebaseerd op drie hoofdbronnen:

- enquêtes die in juni 2017 zijn uitgezet bij studenten aan experimentopleidingen en hun werkgevers;
- administratieve gegevens over deelnemers, afkomstig van DUO of van instellingen zelf, voor het studiejaar 2016-2017;
- interviews met projectleiders, opleidingscoördinatoren en dergelijke bij hogescholen, die zijn afgenomen in het laatste kwartaal van 2017.

Voor de eerste twee datasets geldt dat dit tussenverslag alleen betrekking heeft op studiejaar 2016-2017. De ervaringen zoals die geuit zijn in de interviews kunnen ook betrekking hebben op de eerste maanden van het studiejaar 2017-2018. In de (completere) rapportage die eind 2018 verschijnt, wordt verslag gedaan tot en met studiejaar 2017-2018.

2 Opleidingen en deelname studenten per experiment

Voor de experimenten *flexibilisering* hebben zich zestien bekostigde hogescholen aangemeld, waarvan er acht in het studiejaar 2016-2017 zijn gestart, meestal met een nog klein aantal opleidingen. In totaal ging het in het eerste experimentjaar om ruim 40 gestarte opleidingen, met in totaal ruim 1300 studenten. In het niet bekostigde onderwijs hebben zes instellingen zich voor het experiment flexibilisering aangemeld, waarvan één instelling in studiejaar 2016-2017 is gestart, met één opleiding. De andere deelnemende bekostigde en niet bekostigde instellingen zijn gestart in (de loop van) studiejaar 2017-2018. Bij de reeds in 2016-2017 gestarte instellingen is zichtbaar dat het aantal deelnemende opleidingen in studiejaar 2017-2018 toeneemt. De experimenten flexibilisering krijgen hiermee in het studiejaar 2017-2018 naar verwachting duidelijk meer massa dan in het startjaar. Een aantal opleidingen is later gestart dan gepland, deels doordat de opleidingen zelf meer voorbereidingstijd nodig hadden, soms door een negatieve beoordeling door de NVAO van de voorbeelduitwerking (experiment flexibilisering) waardoor een nieuwe aanvraag nodig was.

Het experiment vraagfinanciering is in het studiejaar 2016-2017 gestart met opleidingen in de sector techniek/ict. Aan het experiment doen in deze sector zes bekostigde instellingen mee, met een in vergelijking tot de experimenten flexibilisering duidelijk kleiner aantal opleidingen, namelijk in totaal zeven. Meestal gaat het dus om één opleiding met vraagfinanciering per deelnemende hogeschool. Het totaal aantal deelnemende studenten is bij deze hogescholen dientengevolge ook nog laag in studiejaar 2016-2017, namelijk ruim 100. Bij de niet-bekostigde instellingen zijn er vijf instellingen in studiejaar 2016-2017 gestart met vraagfinanciering, bij in totaal negen opleidingen. Deze negen opleidingen telden in studiejaar 2016-2017 ruim 450 deelnemers die gebruik maakten van vraagfinanciering. Het experiment vraagfinanciering in de *zorgsector* is in studiejaar 2017-2018 gestart.

Per saldo is zichtbaar dat de bekostigde hogescholen vooral een start hebben gemaakt met de experimenten flexibilisering en dat de niet-bekostigde hogescholen vooral zijn gestart met vraagfinanciering.

2.1 Effect op instroom in experimentopleidingen

De nbi's melden een duidelijk *extra* positieve impuls van de vouchers op de instroom bij opleidingen met vraagfinanciering, doordat de nettoprijs per module (na aftrek van de voucher) voor deelnemers is gedaald. Enkele niet bekostigde opleidingen hebben de extra financiële ruimte die de vouchers bieden, (deels) benut om het onderwijsconcept aan te passen (meer contact, meer diensten). Die aanpassingen kunnen ook een extra instroom oproepen. Bij de bekostigde hogescholen blijkt eveneens dat de experimentopleidingen (vraagfinanciering en flexibilisering tezamen) *harder* zijn gegroeid qua instroom dan andere, vergelijkbare opleidingen (figuur 1). Per afzonderlijke sector is dit beeld ook steeds te zien, behalve in de sector *gezondheidszorg* waar de groei bij de experimentgroep even groot is als bij de controlegroep.

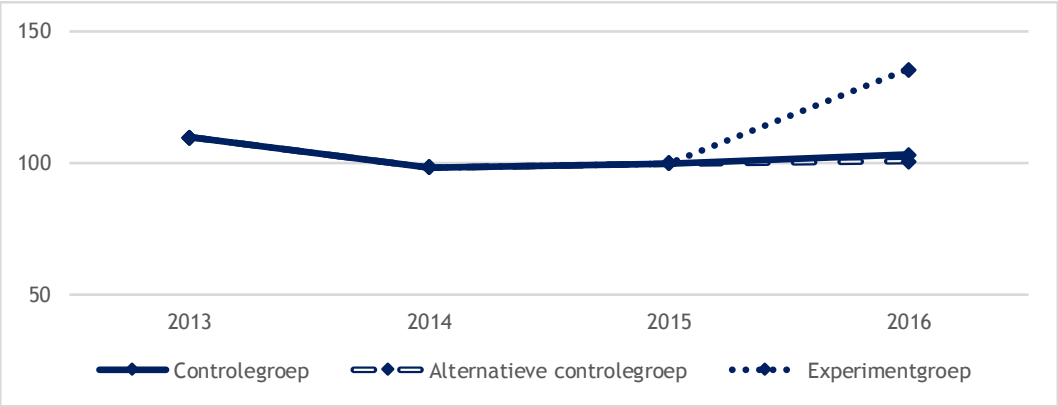

Figuur 1: Instroom studenten naar inschrijvingsjaar (geïndexeerd op 2015); sectoren economie, gedrag en maatschappij, gezondheidszorg, onderwijs en techniek (bron: DUO, bewerking ResearchNed)

Een duidelijk causaal verband tussen de extra instroom en de experimenten is nu nog niet goed te leggen. Reden voor de extra groei kan bijvoorbeeld zijn dat sommige instellingen de experimenten hebben aangepakt om zieltogende of lege opleidingen te revitaliseren en reorganiseren.
Ten aanzien van studievoortgang en diplomarendementen is het zoals gezegd nu nog te vroeg om daarover te rapporteren.

2.2 Prijzen per module vraagfinanciering

De prijzen per module lopen weinig uiteen en verschillen tussen bekostigde en niet bekostigde hogescholen zijn gemiddeld gezien klein. In de techniek/ICT zijn de bruto prijzen per module bij de bekostigde en niet bekostigde instellingen resp. 3.120 en 3.230 euro en in de zorg is dat 2.980 versus 2.770 euro.

Van deze bedragen gaat 1250 euro af voor studenten met recht op een voucher. Het resterende bedrag wordt betaald door de student en/of de werkgever. Sommige bekostigde hogescholen melden dat zij ervaren dat deelnemers en werkgevers (nog) weinig bereid zijn om een hogere prijs te betalen dan zij voorheen gewend waren met het wettelijk collegegeld. Voor enkele opleidingen hanteren zij daarom een lagere moduleprijs dan op termijn mogelijk bedrijfseconomisch verantwoord is. In de komende periode moet blijken of prijsverhogingen dan wel kostenverlagingen mogelijk en nodig zijn om opleidingen in stand te houden.

3 Ervaringen binnen hogescholen

3.1 Algemeen: experimenten flexibilisering

Zowel bij bekostigde als niet bekostigde instellingen zijn betrokkenen enthousiast over de kansen die de experimenten flexibilisering-leeruitkomsten bieden. Als belangrijkste (potentiële) opbrengsten worden gezien:

- meer instroom door een aantrekkelijker, flexibeler onderwijsconcept;
- leeruitkomsten zijn een verbindende taal richting werkgevers;
- een kwalitatief betere opleiding en een betere voorbereiding op het beroep door meer vraagsturing, meer praktijkleren, de eigen inbreng (betere motivatie) van de student en een verbeterde opzet van opleidingen door een samenhangende, thematische indeling in leeruitkomsten;
- minder afhakers, doordat – vanwege een modulaire opzet die ook in deze experimenten wordt toegepast – de studie makkelijker tijdelijk 'on hold' kan worden gezet. De verwachting en ervaring is dat er meer variatie in studieduur ontstaat: studenten gaan vaker sneller èn vaker langzamer door de opleiding dan voorheen.
- betere afstemming en kennisdeling met werkgevers via werkplekleren en cocreatie;
- het flexibele concept fungeert als een positief voorbeeld voor het voltijds onderwijs. In de periode voor de experimenten werden de deeltijd en duale opleidingen vaak gezien als slappe aftreksels van de voltijd opleidingen; nu wordt op veel plekken met veel belangstelling vanuit de voltijd opleidingen naar de flexibilisering in het deeltijdonderwijs gekeken.

Betrokkenen lijken eind 2017 wel meer nog dan bij de start van de experimenten bewust van de omvang en de complexiteit van het benodigde veranderingstraject. De flexibilisering vergt veel tijd en investeringen en vraagt van de docenten én van studenten een andere houding en motivatie. Gecombineerd met een vaak snelle groei in studentaantallen bij opleidingen, meerdere instroommomenten en de vaak nog niet goed op de flexibilisering/individuele leerpaden afgestelde ICT en administratieve systemen, wordt duidelijk dat de experimenten onvermijdelijk met aanloopproblemen gepaard gaan. Het eerste jaar wordt overal benut om *ervaringen* op te doen en te ontdekken waar aanpassingen en investeringen nodig zijn.

3.2 Algemeen: experiment vraagfinanciering

Bij vraagfinanciering is er een wisselend beeld dat samenhangt met de verschillende *business cases* voor bekostigde hogescholen en nbi's. De *nbi's* zijn positief over de vouchers en ervaren dat dit leidt tot meer deelname omdat voor deelnemers de nettoprijs lager wordt. Wel vinden de nbi's dat de administratieve systemen bij DUO zijn ingesteld op bekostigde instellingen; voor nbi's kost het veel tijd en energie om daarop aan te sluiten. De *bekostigde instellingen* zijn in het algemeen kritischer over vraagfinanciering. Voor de deelnemende opleidingen vervalt de overheidsbekostiging. De voucherbekostiging compenseert dit ten dele, zodat voor bekostigde instellingen de prijs voor studenten in principe moet stijgen om het gat te dichten.

3.3 Overige ervaringen in de experimenten flexibilisering en vraagfinanciering

Betrokkenen melden voorts nog de navolgende ervaringen. Die ervaringen hebben vaak met name betrekking op de experimenten flexibilisering, omdat daarin sterker een conceptuele innovatiecomponent zit, met de introductie van leeruitkomsten en leerwegonafhankelijke toetsen en dergelijke. Zoals gezegd doet een aantal opleidingen aan beide experimenten mee.

Fasering: Tussen opleidingen en instellingen zitten forse verschillen qua start en ontwikkelfase. Veel opleidingen in het experiment leeruitkomsten bouwen de flexibiliteit ook gaandeweg op; bij de start van de opleiding is het eerste studiejaar uitgewerkt, maar de onderdelen in de jaren daarna vaak nog niet. Dat betekent dat de eerste studenten nog niet kunnen kiezen uit een volledig aanbod aan leeruitkomsten. De aanpassingen van ICT- en administratieve systemen loopt bij veel instellingen achter bij de conceptuele ontwikkeling van opleidingen.

Communicatie: Instellingen herkennen de kritiek uit de enquêtes (zie verderop) met betrekking tot onduidelijkheden over de opleidingen en zij werken dan ook aan een verbeterde communicatie.

Vrijheid die studenten zelf nemen: Opzet van de experimenten is dat studenten zelf de regie nemen over hun opleiding en in samenspraak met de opleiding komen tot een geïndividualiseerd traject. In de praktijk rapporteren instellingen dat veel studenten nog moeten wennen aan de zelfregie en daarin ook (beter) begeleid moeten worden. Studenten maken volgens geïnterviewden nog weinig gebruik van de flexibele componenten in de opleiding en hechten vaak aan een voorgestructureerd programma. Uit de interviews blijkt dat instellingen via de studiecoach er versterkt op inzetten dat studenten de flexibele ruimte ook daadwerkelijk benutten.

Instroommomenten: Meestal zijn er twee vaste instroommomenten per jaar, soms vier, soms is het geheel flexibel (bij privaat aanbod dat relatief sterk online ingericht is). Meer startmomenten kunnen volgens geïnterviewden leiden tot extra instroom, maar daar staat tegenover dat het logistiek lastiger is te organiseren, als gewerkt wordt met leergroepen, en het kan leiden tot hogere uitvoeringskosten.

Toetsen: Opzet van de experimenten is dat toetsen leerwegonafhankelijk zijn en studenten op geïndividualiseerde wijzen (zoals met beroepsproducten) aantonen dat ze leeruitkomsten hebben behaald. In de praktijk blijkt dat toetsen overwegend leerwegonafhankelijk zijn. Qua vorm zijn er doorgaans standaardtoetsvormen voor handen, waarbij de student ook eigen keuzes kan maken over de wijze van toetsing en het toetsproduct of portfolio. Veel studenten hebben volgens geïnterviewden echter vooralsnog een voorkeur voor standaard toetsen. De exacte wijze van toetsing (integraal beoordelingskader, hoe breed toetsen, welke criteria?) is vaak nog in ontwikkeling.

Vrijstellingenbeleid: Opzet van de experimenten is dat studenten reeds opgedane kennis en ervaring kunnen inbrengen in het opleidingstraject en die kunnen laten valideren. In de praktijk worden reeds aanwezige competenties doorgaans gevalideerd via het naar voren halen (versnellen) van regulier geplande toetsen, doorgaans via een portfolioassessment. Formele vrijstellingen direct bij de start zijn er doorgaans enkel op basis van formele bewijsstukken (behaalde diploma's). Validering *voorafgaand* aan de start van de opleiding komt amper voor. Er is daardoor een zekere spanning met de wens van studenten om voor de start van een opleiding al duidelijkheid te krijgen over validering van reeds verworven competenties. Voor het overige zijn opleidingstrajecten nauw aan te sluiten op reeds aanwezige kennis en ervaring, door het gebruik van werkplekleren en de mogelijkheid van het inbrengen van beroepsproducten in de toetsing.

Individueel leren versus learning communities: Opzet van de experimenten is dat er individuele leerpaden ontstaan. In de praktijk melden geïnterviewden dat studenten vaak hechten aan standaard leerroutes en dat er – door opleidingen en studenten – vaak een voordeel wordt gezien van community vorming c.q. de indeling van studenten in jaargroepen of iets dergelijks. Er is een spanning tussen de opzet van individuele leerpaden en de wens van community vorming.

Volgtijdelijkheid: Opzet van de experimenten (vraagfinanciering, in de praktijk ook flexibilisering) is dat studenten vrij(er) zijn in de volgorde waarin opleidingsonderdelen worden behaald. In de praktijk wordt door geïnterviewden bij studenten geen grote behoefte gezien aan het aanpassen van de volgorde; de standaard volgorde wordt doorgaans gevolgd.

De ruimte om zelf de volgorde van te behalen leeruitkomsten te bepalen, verschilt ook per opleiding; vaak is de volgorde volledig vrij, soms is er sprake van een noodzakelijk opbouw van kennis en vaardigheden en is er (deels) een preferente of verplichte volgorde.

Thematische blokken: Opzet van de experimenten is dat er een modulaire opbouw ontstaat met samenhangende thematische modules (vraagfinanciering) en leeruitkomsten (flexibilisering). In de praktijk melden hogescholen dat de nadruk op modularisering de logische opbouw en de samenhang in het programma inderdaad veelal heeft versterkt. Het uitgangspunt van eenheden van 30 EC heeft soms ook wel geleid tot het (enigszins) geforceerd bijeenzetten van relatief losse eenheden. Gemeld wordt dat in de markt er ook behoefte is aan kleinere eenheden dan 30 EC (vraagfinanciering).

Verplichte onderdelen: Opzet van de experimenten is dat er leerwegonafhankelijk wordt gewerkt; dat betekent dat er in principe geen verplichte literatuur, werk- of lesvormen zijn. In de praktijk zijn er weinig verplichte activiteiten of (semi-)verplichte literatuur zichtbaar. Bij sommige opleidingen zijn bepaalde praktische basisvaardigheden wel verplicht als bijvoorbeeld practicum ingepland. Vaak is er een gesuggereerde (de facto semi-verplichtende) literatuurlijst. Geïnterviewden melden dat studenten vaak (nog) een voorkeur hebben voor een basisaanbod met bijvoorbeeld een literatuurlijst en contactonderwijs. Verplichte aanwezigheid is meestal beperkt of afwezig. Bij de eigen keuze van de student voor contactonderwijs, vastgelegd in de onderwijsovereenkomst, wordt de student wel geacht te komen. Flexibel is dus niet hetzelfde als vrijblijvend.

Afstemming van leeruitkomsten: De inhoudelijke afstemming van leeruitkomsten tussen vergelijkbare opleidingen van verschillende instellingen komt in de praktijk nog weinig voor. Hierdoor is de uitwisselbaarheid van behaalde leeruitkomsten en de herkenbaarheid voor werkgevers – die op het niveau van de landelijke brancheorganisaties vaak hechten aan standaardisatie van leeruitkomsten – nog gering.

Kosten: De experimenten flexibilisering worden uitgevoerd binnen de geldende kaders van overheidsbekostiging. In de praktijk moet nog blijken of de experimentvormen structureel betaalbaar zijn voor instellingen. De nieuwe opzet met leeruitkomsten vergt in eerste instantie ontwikkelkosten (waarvoor ook een subsidie beschikbaar is gesteld), die in de praktijk nodig blijkt voor name herontwerp van opleidingen; professionalisering van docenten; aanpassing van administratieve systemen; en de opzet/aanpassing van een elektronische leeromgeving en digitale tools voor online leren. Bij de *structurele* uitvoeringskosten is van belang *dat* het *kostenmodel* voor opleidingen verandert, met name voor bekostigde instellingen. Er is bijvoorbeeld meer persoonlijke begeleiding nodig, meer digitale tools, meer toetstijd en minder klassikaal onderwijs. Vaak is gemeld dat een minimale schaalgrootte nodig is om het onderwijs flexibel te kunnen organiseren, bijvoorbeeld om op meerdere momenten in het jaar leergroepen te kunnen starten. Uitdaging is dat er eigenlijk een dubbele structuur overeind moet worden gehouden: individuele routes met veel persoonlijk een-op-een contact naast meer traditioneel onderwijs met contactonderwijs voor wie dat wenst. Op veel plekken is er nog een zoektocht gaande naar efficiëntie, met name bij de bekostigde instellingen.

Aanloop- en uitvoeringsproblemen: Er zijn nog diverse aanloopproblemen en aanpassingen op basis van opgedane ervaringen bij opleidingen in het experiment leeruitkomsten zichtbaar. Voor veel opleidingen is er een driedubbele uitdaging: er is een ingrijpende innovatie gaande, er is een – vaak flinke – groei in de instroom die moet worden opgevangen en de attitude-omslag bij docenten en studenten is nog niet afgerond. Er is hierdoor nu vaak een overgangssituatie: voor studenten die hechten aan een duidelijke structuur is de houvast in een vastomlijnd programma verdwenen, anderzijds bieden opleidingen voor de studenten die maximale flexibiliteit en ruimte willen en veel vrijstellingen verwachten, vaak nog niet optimale ruimte of ondersteuning. Interne systemen en processen zijn nog niet overal goed op de experimenten ingericht.

Diplomarendement: Over diplomarendement is nog weinig te zeggen. Betrokkenen houden rekening met het feit dat de hogere instroom soms met een lager rendement gepaard gaat. Er wordt echter ook gemeld dat na modularisering de mogelijkheid om tussentijds te stoppen en later weer door te gaan, juist stimuleert om de studie af te maken. Ook zijn studenten meer gemotiveerd. Per saldo zou dus mogelijk – op langere termijn – het rendement kunnen stijgen.

Veranderingen in aanbod, (type) instroom: Vaak genoemd is dat de experimenten leeruitkomsten meer jonge, directe doorstromers vanuit het mbo trekken. De verbeterde mogelijkheden om naast en op het werk te leren, maken de opleiding aantrekkelijker voor jonge mbo-gediplomeerden die na de mbo-opleiding liever niet geld lenen voor een studie, maar willen werken. Zij zoeken niet per se veel keuzemogelijkheden, maar vooral de mogelijkheid om werk en opleiding te combineren.

Succes- en faalfactoren: Vaak genoemd als succesfactor zijn:
- de leeruitkomsten als sturende en verbindende componenten en als verbindende taal naar werkgevers;
- de ICT en administratieve systemen moeten op orde zijn;
- volledig herontwerp van opleidingen en niet marginaal aanpassen.

Als faalfactoren zijn benoemd:
- studenten onvoldoende begeleiden en motiveren in zelfstandig/ geïndividualiseerd studeren;
- ontoereikende communicatie;
- snelle groei in combinatie met majeure veranderingen geeft problemen (tijd geven).

Zicht op tevredenheid bij studenten en docenten over de experimenten: Geïnterviewde projectleiders en opleidingscoördinatoren schatten in dat studenten het concept (gaan) waarderen. Zij verwachten bij studenten nog wel kritiek op aanloopproblemen en onduidelijkheden. Met name verkeerde verwachtingen over de opleiding kunnen tot onvrede leiden. Bij de betrokken docenten zien geïnterviewden een tweedeling: de binnenring die actief bezig is met de experimenten (met name de experimenten leeruitkomsten, vanwege de onderwijskundige innovaties) is enthousiast en betrokken. De verderaf staande docenten zijn vaker wat meer afhoudend en kritischer. Bij docenten zijn er vaak gewenningsproblemen; er is moeite om de grip op het leerproces uit handen te geven en bovendien vergt de toetsing van leeruitkomsten andere competenties en een gewenning. Het risico bij docenten is vooral het terugvallen op oude patronen en onderwijsconcepten. Bij docenten nog verder weg – zoals bij de voltijd opleidingen – is er vaak juist belangstelling voor de experimenten en wordt er ook soms al gewerkt met leeruitkomsten.

4 Ervaringen en tevredenheid bij studenten

In de zomer van 2017 zijn de eerste cohorten studenten in experimentopleidingen bevraagd. Dat gaat om een nog kleine groep studenten bij een beperkte groep instellingen: negen instellingen in het experiment leeruitkomsten en vier die (ook) meedoen met vraagfinanciering. Enkele instellingen die reeds waren gestart, doen voor het eerst met de enquête 2018 mee. Er zijn in totaal 1.188 studenten aangeschreven, waarvan er 335 de vragenlijst hebben ingevuld.

De onderstaande conclusies hebben vooral betrekking op de experimenten flexibilisering; voor afzonderlijke conclusies over studenten in het experiment vraagfinanciering alsmede over verschillen tussen bekostigde en niet bekostigde instellingen was de respons in 2017 in absolute zin nog te klein. In 2018 zijn naar verwachting wel uitgesplitste analyses mogelijk.

Kenmerken respondenten enquête:

- Gemiddeld is men 36 jaar, het grote merendeel werkt, 60 procent is vrouw, meestal heeft men mbo als hoogste opleidingsniveau.
- 20 procent heeft eerdere ervaring met hoger onderwijs; meestal niet met een diploma afgerond. Vaak genoemd is hierbij dat de ho-opleiding lastig te combineren bleek met werk en privé en onvoldoende was af te stemmen op persoonlijke voorkeuren en leerbehoeften.
- Het diplomastreven is sterk; voor bijna alle respondenten is een diploma het belangrijkste doel en blijft dat ook in de eerste fase van de opleiding.
- De meeste respondenten hebben zelf de opleiding uitgekozen; soms is de opleiding op aanwijzing of verzoek van de werkgever.
- Ongeveer de helft kijkt niet uit naar een andere baan.
- In de helft van de gevallen betaalt de werkgever de volledige opleidingskosten, gemiddeld is de werkgeversbijdrage 1.200 euro per jaar. De werkgever maakt meestal leren op de werkplek mogelijk en biedt inhoudelijke begeleiding.

Ervaringen studenten tijdens de experimenten:

- Vormen van flexibiliteit zijn vaak (zeer) belangrijk bij de keuze van een opleiding. Belangrijkste aspecten zijn het kunnen bepalen van het studietempo (77% vindt dit (zeer) belangrijk), het programma inhoudelijk kunnen afstemmen op eigen behoeften (73%) en de mix van studievormen die mogelijk is. Ook de eigen leerweg kunne bepalen wordt vaak (bijna 70%) belangrijk genoemd. In de praktijk zijn de signalen dat studenten de ruimte om de eigen leerweg in te richten, juist niet zo benutten. Ook vindt bijna 70 procent het (zeer) belangrijk dat leeruitkomsten op basis van werkervaring kunnen worden bepaald. In de praktijk is daarvoor een reguliere toetsing (portfolioassessment) noodzakelijk.
- Het minst vaak belangrijk (maar toch nog voor ruim de helft van de respondenten (zeer) belangrijk) voor de opleidingskeuze is het zelf kunnen kiezen van de volgorde van modules. Uit de signalen uit de praktijk blijkt ook dat studenten hier relatief weinig mee bezig zijn.
- Met de studiecoach hebben de meeste respondenten minimaal meerdere keren per jaar contact; één op de zes respondenten zegt incidenteel of nooit contact te hebben. Ruim de helft van de respondenten ziet minimaal wekelijks een docent, bij een derde deel is dat minimaal maandelijks. Dat indiceert dat voor een groep studenten het accent niet ligt op face-to-face onderwijs. Respondenten hebben het vaakst contact met medestudenten: vaak minimaal wekelijks. Dat indiceert dat onderling contact tussen studenten ook buiten het contactonderwijs voorkomt.
- Respondenten maken het meest gebruik van online leren en het bepalen van het eigen studietempo. Ruim de helft maakt (zeer) veel gebruik van groepsonderwijs (klassikaal). Het volgen van onderdelen in een zelfgekozen volgorde is voor bijna de helft weinig of niet aan de orde.

- Respondenten zijn het meest tevreden over opleidingsaspecten die ze ook veel gebruiken: online leren, klassikaal onderwijs en het bepalen van het eigen studietempo. Respondenten zijn het minst tevreden over validering van reeds verworven competenties. Per afzonderlijk aspect blijkt steeds ongeveer een kwart van de respondenten (zeer) ontevreden, wat relatief veel lijkt.
- Kritiek is ook zichtbaar in de reacties van studenten op aan hen voorgelegde stellingen. Hoogst scoort dat voor de helft van de studenten het studiecontract duidelijk is. Bij andere positief geformuleerde stellingen zakt het aandeel respondenten dat het er (zeer) mee eens is naar ongeveer 40 procent. Bij de informatieverstrekking vindt slechts een kwart die duidelijk en tijdig.
- Ruim de helft van de respondenten zou hun opleiding aan anderen aanbevelen; ruim een kwart zou dat (zeker) niet doen. In vergelijking met andere studentenonderzoeken is dat een hoog aandeel. Bij de redenen om de opleiding niet aan te bevelen, melden respondenten dat er veel onduidelijkheden en organisatorische problemen zijn en dat beloftes en verwachtingen met betrekking tot het flexibel studeren niet waargemaakt worden. Ook wordt de studielast nogal eens hoog gevonden.

5 Ervaringen en tevredenheid bij werkgevers

In 2017 is een korte peiling uitgezet bij 233 werkgevers met werknemers binnen een experimentopleiding. Het aantal respondenten is nog beperkt (47) en bovendien in meerderheid actief in de gezondheids- en welzijnszorg. De navolgende bevindingen zijn dan ook slechts – en dan nog onder voorbehoud vanwege de kleine aantallen – van toepassing op die sector. In 2018 is er naar verwachting een grotere groep respondenten haalbaar.

Kenmerken werkgevers:

- (Vrijwel) alle werkgevers ondersteunen respondenten studenten met inhoudelijke begeleiding, leren op de werkplek en een bijdrage in de opleidingskosten. Vaak is ook studieverlof mogelijk.
- Een kwart van de respondenten stelt dat kosten een (zeer) belangrijke rol spelen bij de keuze voor een opleiding.
- De belangrijkste redenen om studenten te ondersteunen zijn dat de opleiding bijdraagt aan een verbeterd functioneren en de algemene inzetbaarheid; vaak is de opleiding ook noodzakelijk om de functie uit te kunnen blijven voeren. Minder belangrijke redenen zijn promotie of begeleiding naar ander werk.
- De helft van de bevraagde werkgevers werkt samen met de hogeschool bij de ontwikkeling en uitvoering van de opleiding, de andere helft veel minder of niet.

Ervaringen werkgevers:

- Twee derde deel van de respondenten is (zeer) tevreden over de benutting van de werkplek als leerplek en ruim de helft is (zeer) tevreden) over de inhoudelijke aansluiting op de beroepspraktijk.
- Minder tevreden zijn de werkgevers over de mogelijkheid om een opleiding in kortere of langere tijd te doorlopen, over de samenwerking met de opleiding en met name de informatieverstrekking over de opleiding (ruim een derde is op dit punt (zeer) ontevreden).
- Per saldo is ruim de helft (55%) van de bevraagde werkgevers (zeer) tevreden, de overige oordelen meestal neutraal. Werkgevers hebben vooral moeite met onduidelijkheden over de opleiding.

Bij twee bekostigde hogescholen zijn enkele panelgesprekken gevoerd met werkgevers. Daaruit blijkt onder meer dat flexibele componenten en een modulaire opzet gewaardeerd worden door werkgevers. De concrete samenwerking, zoals uitwisseling van kennis en personeel, biedt nog ruimte voor intensivering.

6 Conclusies

Instellingen zijn positief over de experimenten; bekostigde instellingen met name over het experiment leeruitkomsten en nbi's ook over het experiment vraagfinanciering. Men verwacht een impuls op de kwaliteit en de aantrekkelijkheid van de opleidingen. In de praktijk is de deelname aan de experimentopleidingen ook reeds gegroeid en ook sterker dan bij andere opleidingen. Qua onderwijsconcept is bij de experimenten leeruitkomsten een en ander nog in ontwikkeling: de wijze van toetsing, de beschrijving en omvang van leeruitkomsten en dergelijke alsmede de bijpassende administratieve systemen en digitale leeromgevingen zijn deels nog in de fase van ontwikkeling, ervaring opdoen en bijstelling. Bij vraagfinanciering zijn er vooral administratieve knelpunten, met name bij de voucherafhandeling. De effecten op uitval, studietempo en diplomarendementen zijn nu nog niet te bepalen.

Onverlet de positieve verwachtingen en de gestegen deelnemersaantallen, zijn er ten aanzien van beoogde effecten ook opmerkingen te maken:

- Doel van de experimenten is dat studenten en werkgevers meer tevreden over de opleiding zijn dan voorheen. Uit de enquête onder studenten blijkt vooralsnog dat een substantieel deel van hen aanloopproblemen ervaart en klaagt over een tekortschietende communicatie, niet waargemaakte verwachtingen en een rommelig verloop van het eerste jaar. In de vervolgmeting in juni 2018 moet blijken of de oordelen op deze punten verbeteren. Aan de zijde van werkgevers zijn er minder klachten, maar ook zij melden onduidelijkheden.

- In de praktijk benutten studenten nog slechts een beperkt deel van de beschikbare ruimte ten aanzien van geïndividualiseerde leerpaden en toetsvormen. Ook docenten moeten vaak wennen aan de nieuwe opzet.

- Validering van reeds verworven competenties gebeurt de facto wel, maar op een andere manier dan sommige studenten blijkbaar vooraf verwachten: er is geen validering direct bij de start maar een versnelde, reguliere leerwegonafhankelijke toetsing tijdens de opleiding.

- Of het experiment vraagfinanciering leidt tot voor deelnemers en werkgevers aantrekkelijke tarieven, is deels nog afwachten. Bij de niet bekostigde instellingen is er netto een lagere deelnemersbijdrage dan voorheen, bij bekostigde opleidingen leidt het experiment vooralsnog tot hogere private bijdragen in vergelijking tot het wettelijk collegegeld.

- Bij de experimenten flexibilisering zoeken de bekostigde instellingen vaak nog naar schaalgroottes en organisatiemodellen die een robuuste uitvoering mogelijk moeten maken.